

ČASOPIS ZA KULTURU I ISLAMSKE TEME
VOL. 11 • NO. 39 • IRAN ZIMAO 2004
ISSN 1848-3397 • ISSN 1181-5099
WWW.NUR.CG.YU

UVOD

- 3 *Dobra perspektiva kulturne saradnje
Irana i Srbije i Crne Gore*

KULTURA I DRUŠTVO

- 5 *Uzdizanje uloge religijskih i kulturolo-
ških vrednosti u društvu / dr S. M.
Damad*
20 *Zaštita životne sredine u zoroastri-
zmu / Mobed Oshidari*
30 *Kriza i vera / dr Gordana Živković*
38 *Lunarni hidžretski kalendar / Dejan
Maksimović*
46 *Okolo posebnosti Bošnjaka / Olga Ziro-
jević*

FILOZOFIJA I GNOZA

- 50 *Ihvanu-s-safa' / dr Dželaludin
Modžtabavi*
60 *Intelektualni značaj duhovnog dijalo-
ga Srbije i Irana / mr Seid Haililović*

KNJIŽEVNOST

- 68 *Omar Hajjam / Alireza Zekavati
Karagozlu*
76 *Priča: Kalkan / Radenko Zečić*
80 *Kratke priče / Husein Mualem*
82 *Poezija: Atavi / Ana Stjelja*

UMETNOST

- 84 *Umetnost – bežanje od postojećeg /
Ali Šarijati*
90 *Samira Mahmalbaf - Skica za portret
umetnika / Slobodan Arandelović*
94 *Behzad – istočnjačko-zapadnjački
koncept / Akbar Hakimov*
98 *Proleće u persijskim rukopisima / Si-
ma Kuban*
104 *Umetnost džamijskih svetiljki / Meh-
naz Sajestefar*

VERSEKTEME

- 108 *Fatima je Fatima / Ali Šarijati*
118 *Izdavačka delatnost Islamske
zajednice u socijalističkoj Jugoslaviji
dr Dragan Novaković*
132 *Covek i njegova sudbina / Morteza
Motahari*
136 *Tračak tajni namaza / Mohsen
Ghera'ati*

S ČITAOCIMA

- 140 *Uspomene iz zarobljeništva u Iraku /
Sejjed Hosein Hašemi*
146 *Prikazi knjiga: Oksfordska istorija isla-
ma / dr Anđelka Mitrović*
151 *Arabeska / Ljilja Ilić*

AKTIVNOSTI

- 155 *Dani iranske kulture 2004.*
158 *Naučni skup posvećen Fehimu Baj-
raktareviću*
161 *Putevima persijske civilizacije*
161 *Novi kurs persijskog jezika*
161 *Međunarodni sajam knjiga u
Beogradu*
164 *Iranski umetnici na 7.
međunarodnom bijenalu ilustracije*
164 *Izložba iranskih ručnih radova*
165 *Dani iranske kulture u Prijepolju*
166 *Izložba iranske fotografije i karikature*
168 *Gostovanje KC Irana u Vršcu*
169 *Nova izdanja KC Irana*

ZOROASTRIZAM I
ŽIVOTNA SREDINA

SAMIRA MAHMALBAF

IHVANU-S SAFA'

DANI IRANSKE KULTURE
2004.

ČASOPIS ZA KULTURU I ISLAMSKE TEME

Glavni i odgovorni urednik
Gholam Vafaei

Urednik

Aleksandar Dragović

Lektura i korektura

Mirjana Abdoli

Dizajn i likovna oprema

Aleksandar Dragović

Časopis izlazi tromesečno
u izdanju Kulturnog centra
Islamske Republike Irana.

Mišljenja i gledišta izneta
u objavljenim člancima
ovog časopisa ne moraju
da predstavljaju gledišta
Kulturnog centra
Islamske Republike Irana.

Objavljivanje članaka i
ilustracija dozvoljeno je sa
obaveznim navođenjem izvora.
NUR toplo dočekuje mišljenja
i gledišta svojih čitalaca.

Adresa redakcije

Časopis NUR
Poštanski fah 431
11001 Beograd,
Srbija i Crna Gora
Tel: 011/367-1416
011/367-2564
Fax: 011/2666-980
E-mail: nur@eunet.yu

بسم الله الرحمن الرحيم

آینده روشن همکاری های فرهنگی

ایران، صربستان و مونتنگرو

بیش از ده سال است که از تاسیس مرکز فرهنگی ج.ا.ا در بلگراد می گذرد. فعالیت های این مرکز که در چارچوب قرارداد فرهنگی موجود بین دو دولت انجام می پذیرد در حال حاضر در اوج خود می باشد. علاقه وافر صرب ها به یادگیری زبان و ادبیات فارسی، برگزاری کنسرت های متعدد موسیقی اصیل ایرانی در شهرهای صربستان، حضور کارگردان های موفق ایرانی در جشنواره بین المللی فیلم بلگراد، انتشار آثار ادبی، استقبال گسترده از مسابقه مقاله نویسی درباره ایران و ... همه گویای این حقیقت است که مردم صربستان و ایران علاقمند به گسترش روابط و افزایش شناخت متقابل از یکدیگر هستند.

نقطه عطف روند همکاری های فرهنگی دو کشور تاسیس انجمن دوستی صربستان و ایران بود که اخیراً در بلگراد صورت پذیرفت. این انجمن در زمینه معرفی فرهنگ دو ملت به یکدیگر برنامه های متعددی را در دستور کار خود دارد که قطعاً با حمایت دستگاه های ذیربط موفق به انجام هر چه بهتر آن ها خواهد شد.

نشریه نور به عنوان یکی از وسایل اطلاع رسانی مرکز فرهنگی ج.ا.ا ضمن تشکر و قدردانی از همه کسانی که برای استحکام ارتباطات فرهنگی دو ملت ایران و صربستان می کوشند همچنان از همکاری همه علاقمندان موضوعات فرهنگی با این نشریه استقبال می کند.

هیچ تردیدی وجود ندارد که آینده همکاری های فرهنگی بین ایران و صربستان بسیار روشن و درخشان است و این امر یک بار دیگر اصالت و ماندگاری فرهنگ ملت ها را به اثبات خواهد رساند.

غلام وفایی

وابسته فرهنگی سفارت ج.ا.ا در بلگراد

U ime Boga, Milostivog, Samilosnog

***Dobra perspektiva kulturne saradnje
Irana i Srbije i Crne Gore***

Prošlo je više od decenije od osnivanja Iranskog kulturnog centra u Beogradu. U sadašnjem trenutku, aktivnosti ovog Centra koje se obavljaju u okviru kulturnog sporazuma potpisanog između dve države, bele su svoj zenit. Veliko interesovanje građana Srbije za učenje persijskog jezika i književnosti, brojni koncerti iranske tradicionalne muzike održani širom Srbije, dolazak uspešnih iranskih filmskih stvaralaca na Međunarodni filmski festival, publikovanje književnih dela, dobar odziv na konkurs za pismene sastave o Iranu, sve ovo govori u prilog tome da su narodi Irana i Srbije zainteresovani za širenje odnosa i podizanje međusobnog upoznavanja na viši nivo.

Značajni pokazatelj razvoja kulturne saradnje između dve zemlje predstavlja nedavno osnivanje Društva srpsko-crnogorsko iranskog prijateljstva u Beogradu. U svom programu Društvo planira da radi na obostranom prezentovanju kultura dvaju naroda, što će, svakako, uz pomoć nadležnih i uspeti da realizuje na najbolji način.

Kao jedno od sredstava informisanja Kulturnog centra I. R. Irana, časopis Nur, zahvaljuje se svima koji nastoje da učvrste kulturne veze između Irana i Srbije, i pozdravlja sve koji sa svojim priložima saraduju sa njim.

Nema nikakve sumnje u to da kulturnoj saradnji između Irana i Srbije predstoji dobra perspektiva, a to će još jednom potvrditi autentičnost i trajnost nacionalnih kultura.

***Gholam Vafaei
ataše za kulturu I.R. Irana u Beogradu***

NUR 39

MESEK ZA KULTURU I ISLAMSKI TIJEK
VOL. 13 - NO. 39 - VEŠTAČKI MESAČNIK
1992-1993 - 1994-1995
www.nur.org.yu

مطالب فصلنامه نور شماره ۳۹

پاییز - زمستان ۱۳۸۲

- سرمقاله**
- آینده روشن همکاری های فرهنگی ایران، صربستان و مونته نگرو
جامعه و فرهنگ
ارتقاء نقش ارزش های مذهبی و فرهنگی در جامعه
تر سید مصطفی محقق داماد/ میریانا عبدلی
- ۱/ حفاظت از محیط زیست در دین زرتشت/ موبد اوشیداری/ میریانا عبدلی
۲/ دین و بحران/ دکتر گوردانا زیوکوویچ
۳/ نگاهی به تقویم هجری قمری / دیان ماکسیموویچ
۴/ ویژگی یونانیایی ها / دکتر اُلگا زیروویچ
- فلسفه و عرفان**
- ۱/ اخوان الصفا / دکتر جلال الدین مجتبی/ دانویلا باریاکتاروویچ
۲/ اهمیت عقلانی گفتگوهای معنوی بین ایران و صربستان/ سعید خلیلوویچ
- ادبیات**
- ۱/ عمر خیام / علیرضا ذکاوتی قره گزلو/ ته آ استویچ
۲/ کالکان / داستان برگزیده مسابقه مقاله نویسی / رادینکو زچچ
// چند حکایت کوتاه فارسی/ حسین معلم/ آکساندر دراگوویچ
// گزیده ای از اشعار آنا استیلا
- هنر**
- // هنر، گریز از آنچه که هست/ دکتر علی شریعتی/ دارکو تیموئیچ
۴/ طرحی برای تصویر هنرمند/ نقد فیلم های سیب و تخته سیاه
ملوبودان آنجلوویچ
- ۴/ استاد بهزاد و مفهوم شرق و غرب/ اکبر حکیموف/ میریانا عبدلی
۴/ بهار در نسخه های خطی فارسی/ سیما کویان/ آکساندر دراگوویچ
۱۰/ جایگاه و نمود مذهب در قندیل های ایرانی/ مهناز شایسته فر
کساندر دراگوویچ
- ۱۰۸/ فاطمه فاطمه است/ دکتر علی شریعتی/ حسین عبدلی
• دین
- ۱۱۸/ نگاهی به انتشارات اسلامی در یوگسلاوی سوسیالیست
دکتر دراگان نوواکوویچ
- ۱۳۲/ انسان و سرنوشت / مرتضی مطهری/ میریانا عبدلی
۱۳۳/ پرتوی از اسرار نماز / محسن قرانی / جمشید گودرزی
- با خوانندگان
- ۱۴۰/ خاطرات خانه احیاء/ سید حسین هاشمی/ پردرآگ کیش
• معرفی کتاب های جدید
- ۱۴۶/ دایره المعارف اسلامی چاپ اکسفورد/ دکتر آنجلکا میروویچ
۱۵۱/ عشق و آزادی در شعر عربی/ اسحاق ابولبن/ لیلیانا ایلچ
- فعالیت های مرکز فرهنگی
- ۱۵۵/ دهه فجر ۱۳۸۲
۱۵۸/ همایش علمی بررسی شخصیت و آثار پروفسور فهیم بایراکتاروویچ
ایرانشناس مشهور یوگسلاوی
- ۱۶۱/ شناخت تمدن ایران/ مراسم فرهنگی در شهر سوپوت صربستان
۱۶۱/ افتتاح دوره جدید آموزش زبان فارسی
۱۶۱/ شرکت مرکز فرهنگی ج.ا.ا. در نمایشگاه بین المللی کتاب بلگراد
۱۶۴/ اعطای قلم های طلایی بلگراد به تصویرگران ایرانی
۱۶۴/ برگزاری نخستین نمایشگاه صنایع دستی ایران در بلگراد
۱۶۵/ روزهای فرهنگی ایران در شهر بریه بولیة
۱۶۶/ نمایشگاه عکس و کاریکاتور ایران در کتابخانه ملی صربستان
۱۶۸/ معرفی جلوه هایی از فرهنگ ایران در شهر ورشانتس
۱۶۹/ انتشارات جدید مرکز فرهنگی

فصلنامه فرهنگی، اسلامی نور

- مدیر مسئول: غلام وفایی وابسته فرهنگی سفارت ج.ا.ا. بلگراد • سردبیر: الکساندر دراگوویچ • ویراستار: میریانا عبدلی
• صفحه بندی و آماده سازی برای چاپ: بتا تیمساک • نشریه نور هر سه ماه یک بار از سوی نمایندگی فرهنگی ج.ا.ا. در بلگراد منتشر می شود.
• مطالب نور لزوماً نظر نمایندگی فرهنگی ج.ا.ا. در بلگراد نیست. • اقتباس مقاله ها و تصویرها با ذکر منبع مجاز می باشد.

• آدرس: POŠTANSKI FAH: 431 - 11001 BEOGRAD - SRBIJA I CRNA GORA.

• تلفن: ۳۳۷۱۴۱۶ و ۳۳۷۲۵۱۶ - ۱۱ - ۰۰۳۸۱ • نمابر: ۲۶۶۹۸۰ - ۱۱ - ۰۰۳۸۱

• پست الکترونیکی: nur@EUnet.yu

Uzdizanje uloge religijskih i kulturoloških vrednosti u društvu

dr Sejjid Mustafa Mohakak Damad

Zivot u zdravom prirodnom okruženju i njegova zaštita čine jedno od osnovnih istorijskih učenja Božanskih religija. Posvećeni ljudi su verovali da je Bog u osvit stvaranja obavezao čoveka da Zemlji ne doneše opustošenje i propast, zbog kojih je napustio raj. Čovek je zamoljen da ne izigra ovo poverenje, drugim rečima, nedirnutu i čistu Zemlju. On je dovoljno upozoren na strašne posledice nepoštovanja tog amaneta. Ipak, činjenica je da su obraćanje pažnje od strane čovečanstva na ovo pitanje i podmukla nesreća, koja ga je zadesila, sasvim novi problemi. Kriza prirodnog okruženja je osnovni problem koji zaokuplja savremeno čovečanstvo. Divljački i okrutan pristup prirodi tokom zadnjih vekova, koji je proistekao iz ekspanzionističkih motiva, dovodeći do nemilosrdne eksploatacije sirovina, zagađenja nastalih zahvaljujući bolnom fenomenu naftnih mrlja, seče i spaljivanja šuma, globalnog otopljanja i smanjivanja ozonskog omotača, konačno je probudio čoveka iz tupog zanemarivanja. Krici nevinih ptica, žrtava nedozvoljenog lova, gašenje šuma i muk letećih jata, pomor predivnih šarenih riba i kitova, otvorili su oči i uši ljudskih bića u toj meri da su počeli da se posvećuju zadatku zaštite životne okoline. Pokrenuli su čovekovo tvrdo srce i uzrokovali da pronalazi rešenja za odbacivanje ovog neodrživog životnog stila i razmatra posledice tog dominirajućeg i monopolističkog načina života koji bilo koji životni oblik na zemlji smatra prividno beznačajnim.

Protetklo je mnogo vekova u životu ljudskih bića. Pozivi Božanskih poslanika i verskih vođa stizali su do gluvih ušiju agresora i nasilnih ljudi, ne uspevajući da otvore njihove

zamagljene oči, niti ukrote njihova okrutna srca, dok su oni nastavljali da zadovoljavaju svoje životinjske instinkte, tragajući za zadovoljstvom, rasonodom i iskorišćavanjem. Baš na način na koji Kur'an Časni opisuje čovečanstvo u vreme Objave:

„... oni pameti imaju – a njima ne shvataju, oni oči imaju – a njima ne vide, oni uši imaju – a njima ne čuju, oni su kao stoka ...”¹

„Zbog onog što ljudi rade, pojavio se me-tež i na kopnu i na moru, da im On da da iskuse kaznu zbog onoga što rade, ne bi li se popravili.”²

Čini se da čovečanstvo prolazi kroz trenutke prvog osvešćenja u zoru budnosti, trljajući svoje pospane oči, oči koje su bile uspavane nebrigom u tami vekova.

Srećom, danas nisu samo naučnici i stručnjaci koji se bave životnom sredinom jedini koji shvataju užasnu stvarnost. Javlja se rastuće reagovanje i kod javnog mnjenja i narodni protest u svim nastanjenim delovima planete Zemlje. To je vest koja obećava, obzirom da verujem da, dokle god ovo važno pitanje ne bude shvaćeno od strane svih, a opasnost koja pretila čovečanstvu ne postane javno vidljiva, vapaji šačice ljudi, objedinjenih u „zelenim partijama”, neće stići bilo gde i neće dovesti do konačnog razrešenja, široke mobilizacije čovečanstva. U suprotnom, pitanje će ostati skriveno u konferencijskim održavanjima i akademskim spisima. Ono što je od najveće važnosti u rešavanju problema, i ono od čega sve ostalo zavisi, jeste da široki slojevi čovečanstva razumeju problem; nakon toga sve što je potrebno jeste pronalazjenje osnovnog uzroka i otkrivanje tajne koja se slaže i udovoljava zdravoj, prirodnoj i pra-

voj čudi ljudskog bića, kako bi se pronašli ispravno rešenje i logična strategija.

Naše doba je ispunjeno opominjućim spasiocima, grupama ili pojedincima. Zelene partije su svuda prisutne u značajnoj meri. Hiljade članaka i knjiga je napisano, a snimljeni su brojni filmovi i video zapisi. Ipak, pravi užas i ozbiljnost situacije su takvi kao da su svi naponi bili bez uticaja i služili kao placebo protiv bolesti. Kakva se tajna krije iza ovoga?

Izgleda da zagonetka neuspeha leži u zanemarivanju uzroka i sledenju posledice. Zar ne bi trebalo da se sa problemom suočimo na fundamentalniji način i dosegamo njegove korene?

Situacija pacijenta kome, iako boluje od gnojne infektivne ciste, daju placebo, prikazana je najbolje od strane jednog iranskog pesnika:

„Alaji Nama Kaz Delam Khun Najajad Seresšik az rokham pak kardan će Hasele?”

„Pronađi mi lek da krv ne ističe iz moga srca.

Kakva je korist od otiranja suze sa mog lica?”

Najveći deo napore učinjenih od strane zaštitnika čovekove okoline je u obliku inženjeringa. Kao da umesto rešenja problema, brišu tvrdnju o njegovom postojanju. Jedna grupa tvrdi da bi, ukoliko bi se u potpunosti izmenila saobraćajna sredstva i eliminisalo organsko gorivo kao izvor energije, problem u potpunosti bio rešen. Druga grupa smatra da postoje delovi Zemlje koji su još uvek netaknuti i da čovek mora da napusti zagađene oblasti i preseli se u čiste i neokaljane predele da bi se oslobodio uništenja i zagađenja.

Uvažavajući sve napore učinjene u cilju bolje brige za nastanjenu Zemlju, primenom

racionalnijih sredstava proizvodnje, saobraćaja i sličnog, i prihvatajući činjenicu da bi morali postojati stalna akcija, napor i pažnja u cilju postizanja korisnijih i adekvatnijih alternativnih obika tehnologija, i pozdravljajući učinjeno u tom pravcu, mi verujemo da, uprkos svom naučnom značenju, ova sama znanja nemaju ključ konačnog rešenja problema i krize.

Još uvek ostaje pitanje zašto je životno stanište čovečanstva postalo tako neugledno i neprijatno? Zašto se došlo do tačke kada grupa ljudi, sada kada je zagađila deo planete Zemlje, želi da napusti to mesto i ode ne-

gde drugde, kako bi i njega ponovo zagađila nevoljom? Koje je primarno rešenje? Može li se osmisliti alternativa koja bi čoveka pomirila sa njegovim prirodnim okruženjem, tako da se on uzdrži od nemilosrdnog iskorišćavanja i narušavanja, i da živi u miru, prihvatajući prirodu, čist vazduh, i sluša okrepljujuće gugutanje golubova i ptica?

Istina je da bi istinski razlog krize u modernim vremenima morao biti tražen u čovekovom gledanju i tumačenju njegovog prirodnog okruženja. Drugim rečima, glavni problem leži u čovekovom saznanju i pogledu na svet.

Mišljenja smo da fanatični scijentizam ili, drugim rečima, rigidno i nefleksibilno naučno gledište, lišeno duhovne potpore, ili tumačenje i opisivanje sveta preko uskog portala empirijske nauke, koja je sama glavni produkt i dostignuće industrijskog razvoja proteklih vekova, jeste osnovni faktor uništenja, zagađe-

„Zbog onog što ljudi rade, pojavio se metež i na kopnu i na moru, da im On da da iskuse kaznu zbog onoga što rade, ne bi li se popravili.”

(Al-Rum, 41)

nja i propadanja čovekove prirodne okoline. U modernom rečniku, „nauka“ je zamenila „veru“ i obožavanja ranijih ljudskih bića.

Francuski naučnik Ogist Kont (August Conte) je bio prvi koji je izneo da put ljudskog znanja ima tri etape: 1. Božiju ili Božansku, 2. filozofsku ili dijalektičku i 3. naučnu. U Božanskoj etapi, ljudi su sve pripisivali Božijoj volji i natrirodnom. U filozofskoj, ljudski um je postao sposoban da eksperimentiše i apstrahuje i tako združivanja u prirodi pripisivao nevidljivim silama, čije je činjenje vidljivo. Na ovoj, trećoj etapi, imaginacija i racionalizam su u funkciji opažanja i iskustva; validno je ono što može biti uočeno

i opaženo čulima. Kont je verovao da je čovečanstvo prošlo kroz prve dve etape i da je sada stiglo do treće. Čovek više neće vapiti bezuspešno za stvarima koje mu nisu od koristi i baviće se isključivo stvarima koje koriste životu. U poznijem dobu svoga života, Konte je iskusio žudnju za nežnošću i na temelju svojih filozofskih ubeđenja zasnovao veru pod nazivom Religion de l'Humanite³, podigao hram i ustanovio niz religijskih obreda. Smatrao je da danas ni jedna vera nije prihvatljiva ako je ne usvoje savremeni naučnici, kao i da su naučnici prošli kroz Božansku i metafizičku etapu i da se svako verovanje, koje bi oni mogli prihvatati na temelju ubeđenja i vere, mora neizbežno podudarati sa empirijskom naukom. Drugim rečima, nauka je religija budućnosti čovečanstva. Konte je, takođe, naveo da moderna nauka može jedino da prihvati i obožava ujedinjeno biće, a to biće je čovečanstvo, koje je iznad svih

stvari i pojedinaca, u kome su svi pojedinci, i prošli i budući, članovi, koji moraju težiti ka napretku i razvoju ljudske vrste. Taj entitet treba obožavati. Ogist Kont ga je nazivao Le Grand Etre⁴ a sebe imenovao Le Grande Pretre⁵ ovog verovanja. Naravno, religija čovečanstva ne podrazumeva molitvu, pre, ona znači odgajanje i negu.⁶

U svakom slučaju, on je odlučno tvrdio da se buduća religija ljudskih bića mora prilagoditi nauci. Njegovo predviđanje nije bilo sasvim neosnovano, jer je u prošlim vekovima nauka postala značajna ikona i predmet potpunog obožavanja od strane ljudi. Ne samo predmet obožavanja, već isključivi bog, netolerantan prema bilo kom rivalu ili partneru, beživotna, bezdušna ikona koja odlučuje pre nego što oslušne bilo koju misao-nu ili duhovnu koncepciju, ili dušu koja joj se ne priklanja u potpunoj predanosti. Duhovnosti, etici, filozofiji, bilo prirodnoj ili metafizičkoj, nema mesta ukoliko njihova overa ne bude izvršena od strane nauke.

Moderna nauka nije osobeni metod spoznaje prirode, već pre, potpuna i sveobuhvatna filozofija koja sve realnosti svodi na nivo materijalnog funkcionisanja i pojave, koja ni pod kojim uslovima nije voljna da prizna postojanje takozvanih nenaučnih gledišta. Druga gledišta, koja potiču od zrelih doktrina, ne poričući legitimnost nauke kao ograničene, potvrđene i obuhvaćene materijalnom dimenzijom stvarnosti, trajno ostaju pri postojanju mreže unutrašnjih odnosa, koja materijalnu prirodu vezuje za carstvo nebeskoga, i spoljašnje pojavnosti objekata, vidljive u skrovitoj realnosti. Isključivo

zatočenje realnosti univerzuma njihovim materijalnim dosegom od strane moderne nauke, učinilo je da naučnici, posebno oni na Zapadu, u najvećem broju slučajeva previde unutrašnje uzroke i sredstva krize čovekove okoline.

Čovečanstvo je potražilo zaklon u nauci ne bi li izbeglo nevolje dostizanja boljeg i ugodnijeg života, ali je upravo nauka, koja se javlja u tumačenju sveta koji okružuje čoveka, lišenog oblika života, duha i značenja, primorala čoveka da svoj svet učini konstruktivnijim i bolnijim pod okriljem neukosti i zanemarivanja unutrašnjih i duhovnih koncepta prirodnog sveta. Saglasno Kur'anu:

„A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živeti ... ”

Nauka koja je zamišljena kao čovekov pratilac i simpatizer postala je njegov Nemezis i prema Sa'adiju, pesniku iz Širaza:

*„Šod Gholami ke Ab-e Džouj Arad;
Ab-e Džouj Amad o Gholam Bebord”.*

*„Sluga je krenuo da zahvati vodu sa reke,
rečna voda je povukla slugu za sobom.”*

Za urbanog čoveka, moderna nauka je od carstva prirode načinila objekat lišen značenja. Sekularizovala je kosmos i učinila ga odvojenim od Božanske veličanstvenosti. To nije ogledalo čije lepote odražavaju lepotu pravednosti. Štaviše, prirodnom kosmosu nedostaje bilo koja vrsta jedinstva sa ljudskim bićem; čovek sebe smatra udaljenim od prirode i otuđenim od nje, stranca kome nedostaje bilo koja vrsta svetosti. Ukoliko postoji svetost, savremeni čovek je zadržava samo za sebe. Tako, savremeni čovek ne gleda milostivo na prirodu; on jednostavno zadržava materijalističko, eksploatorsko i gledište koje se odnosi na upotrebu. Priroda mu nije bliska, niti je on voli. Ne vidi je kao svog životnog saputnika kome se oseća odgovornim dok uživa u njegovom društvu. Pre, za savremenog čoveka, priroda je postala poput noćne dame koja je tu radi seksualnog zadovoljenja, i prema kojoj ne oseća bilo kakvu odgovornost ni dužnost. Rezultat takvog stava je da je priroda, poput noćne dame, postepeno propadala, kao da su joj dani odbrojani.

Postala je toliko stara i narušena da je izgubila čovekovu naklonost i ne može biti od koristi kada je u njegovom posedu.

Ovde se mora navesti da je, u stvari, kroz svoje tumačenje prirode, savremena nauka pomogla da se otkriju tajna i misterija pohranjene u čovekovoj prirodi i karakteru. Po prirodi, ljudsko biće je entitet stvoren da kontroliše i upravlja svim što je izvan njega. Sledstveno, on želi da upravlja i ogreši se o prirodu. Mnogi zapadni filozofi, pa čak i nekolicina islamskih, drže da je čovek različit od onoga što su grčki filozofi smatrali, tj. da je čovek civilizovan od strane prirode, već pre, da je on agresivan i eksploator po prirodi.

Engleski filozof iz sedamnaestog veka, Hobz (Hobbes)⁸, bio je ubeđen da je čovek po prirodi ratoboran i da zadržava pravo na poštedu samo za sebe.⁹ On je rekao: „Čovek je po prirodi sebičan i egoističan. Motivisan je sebičnim željama koje moraju biti zadovoljene i ispunjene. U prirodnom stanju, čovekov život je arena, ružna, odvratna, okrutna, divlja i mala.”

Među savremenim islamskim filozofima, alim sejjed Mohamed Hosein Tabatabai (Muhammad Husein Tabatabai) veruje: „Čovek ima vezu sa svojim sopstvenim moćima i delovima. Ovaj odnos je nastao i realan je. Ruke, stopala, oči i drugi delovi njegovog tela su neosporno kontrolisani i korišćeni od strane njega. Čovek ima upravo isti odnos sa prirodom izvan svog bića; smatrajući sve spoljašnje objekte, pa čak i druga ljudska bića za svoja sopstvena, posmatra ih kao svoje alatke. Na sve što je spoljašnje, bilo da je neživo, da su životinje ili čak biljke, gleda pogledom usmerenim ka njihovom iskorišćavanju, ili upotrebi.” Tabatabai veruje da je čovek po prirodi stvoren kao agresor i eksploator, a da je moral za njega sekundarno načelo. Drugim rečima, čovek nije civilizovan po prirodi, pre, on je civilizovan na osnovu posledice i sagledavanja, a da je Aristotelov stav, da je čovek civilizovan po prirodi, zaista značio da se radi o sekundarnoj, a ne primarnoj prirodi.

Ukratko, ljudsko biće je prirodno predodređeno da uključuje prirodu i da je nadvla-

dava koliko god je to u njegovoj moći, kao i da je koristi za svoje ciljeve i razonodu. Moderna nauka je za savremenog čovjeka u potpunosti izgradila teoriju tog koncepta, lišavajući prirodu svetosti. Više ne postoji bilo kakav smisao u visokim planinskim lancima, bezgraničnim okeanima i nebesima, koji bi čovjek trebalo da spozna. Pre, izgleda da njihova veličanstvenost i uzvišenost ometa njegov dominirajući i arogantan stav. Osvajajući i mereći ih, želeo je da ih liši prirodne dostojanstvenosti i učini da pred njim padnu ničice. Duhovno iskustvo leta ka nebeskom carstvu, prikazano u Danteovoj „Božanstvenoj komediji“ „, vezano za hrišćanstvo, i noćna uspinjanja ka dženetu od strane svetog Poslanika islama (s.a.v.s.), nisu više težnja savremenog čovjeka. Osvajanje planinskih vrhova, let svemirskim brodom i putovanje do planeta u Sunčevom sistemu, učinili su ga gordim. Otpevao je himnu pobjede nad prirodom i proslavio nad uništenim. Moderna nauka je bila tako uspešna u desantifikaciji prirode da su, nažalost, i religiozni ljudi, takođe, izgubili svoje uzvišeno osećanje u odnosu na prirodu i njen značaj.

Elijade je napisao: „Uzdizanje kosmosa i misterija uticaja prirode iz hrišćanske drame, postali su nedostižni hrišćanima koji žive u modernim gradovima. Religijsko iskustvo je nedostupno postojanju. U konačnoj analizi, iskustvo je u potpunosti lično. Spasenje je pitanje koje se tiče samo čovjeka i njegovog Boga. Najviše, čovjek može da shvati da je od-

govoran ne samo u odnosu na Boga, već i pred istorijom. Bilo kako, u vezama čovek-Bog-istorija ne ostaje mesta za univerzum i bića u okviru njega. Iz ove perspektive, čak se i istinskom hrišćaninu čini da se svet više ne oseća kao Božije delo.”¹⁰

Moramo priznati činjenicu da postoji izrazito zanemarivanje, uočeno od strane čuvara religije uopšte, uključujući hrišćanske filozofe, pogotovo protestante. Većina značajnih pravaca u filozofiji religije u prošlim vekovima bavila se pitanjem čovjeka i istorije i usmerila pažnju na pitanje spasenja i osamostaljenja čovjeka kao zasebnog i jedinstvenog entiteta. Na primer, ono što se može naći u delima poznatog savremenog teozofa, P. Tiliča (P.Tilich), jeste puko shvatanje čovjeka kao individue, odvojene i nepovezane sa svetom, pred Bogom. Radovi Barta (Barth) i Brunera (Bruner) ukazuju na gvozdenu zavesu postavljenu oko prirodnog sveta. Veruju da priroda ne može naučiti čovjeka bilo čemu vezano za

Boga, usled čega nije ni od teozofske ni duhovne koristi. Radovi R. Bultmena (R. Bultmen) su uopšte zanemarivali značaj duhovne ili Božanske dimenzije prirode, dovodeći ga do nivoa sintetizovanog pojma, izvedenog u vezi trajnog života naprednog čovjeka.

Nažalost, zapadnjačke crkve, religijski instituti i islamski seminari u muslimanskim zemljama nisu reagovali sve do zadnjih decenija. Uprkos postojećim izvorima, poteklim iz dubina hrišćanstva i islama, oni se nisu upuštali u sastavljanje posebnih dela na temu Bo-

Zašto je životno stanište čovečanstva postalo tako neugledno i neprijatno? Zašto se došlo do tačke kada grupa ljudi, sada kada je zagadila deo planete Zemlje, želi da napusti to mesto i ode negde drugde, kako bi i njega ponovo zagadila nevoljom? Koje je primarno rešenje?

žanstvenosti (ili teologije) čovekove okoline, kako bi čoveka usmerili ka duhovnim aspektima prirodnog sveta koji ga okružuje.

Čutanje religijskih centara i nedostatak ozbiljnih naučnih radova doveli su situaciju do tačke da su u skorijim radovima iz dvadesetog veka, učenja i poduke Božanskih religija, umesto da zahtevaju, poprimili dužnički položaj, i bili prekoreni kao optužena stranka. Pojedini od naučnika, koji su bili zakupljeni krizom čovekove okoline, stvorili su dela iz kojih se može zaključiti da teže za tim da unitarističke religije ponesu najveći deo krivice za uništenje prirode i zagađenje čovekove okoline, umesto da je usmere na unutrašnji razvoj u okviru zapadnjačke civilizacije koja je započela tokom srednjeg veka, od renesanse i sedamnaestog veka.

Na primer, Arnold Tojnbi (Arnold Toynbee), veliki engleski istoričar i filozof dvadesetog veka, izneo je jedinstvenu i kontroverznu hipotezu o filozofiji istorije i periodičnim usponima i padovima civilizacija. On veruje da su unitarističke religije neopravdano uništile čoveka više nego što on zaslužuje. Samo zato što su ga podučile da je Bog za njega stvorio svet, da njemu sve pripada, da su sve planine, mora i doline stvorene za bolji život čoveka i da on može činiti što mu je volja. Takav način mišljenja ga je doveo do neobuzdane eksploatacije.¹¹ Mislioci poput ovih zanemaruju činjenicu da jedinstvena religija islama, koja pripada sukcesiji ibrahimovskih vera, hrišćanstvu i judaizmu, nikada nije izgubila obzirnost prema svetom karakteru prirode. Kasnije ćemo istaći kako kur'an-ski navodi objašnjavaju svetost prirode. Takođe, videćemo kako hrišćanstvo i judaizam na Istoku, za razliku od onoga što srećemo na Zapadu, nikada nisu imali (ni širili) stav i mišljenje o nadmoćnosti nad prirodom i njenom opustošenju. To su teorijske tvrdnje. Učenja unitarističkih religija nisu uzrok ove krize, već su one pre jedini izlaz i rešenje za krize i dileme koje su šćepale čoveka u modernim vremenima.

U svakom slučaju, u poznijim decenijama dvadesetog veka, usred veselja i ushićenja

zbog ovladavanja i zapovedanja prirodi, čovek se probudio iz opijenosti osećanjem ponosa i pobede nad prirodom i shvatio da ono što je ovde opustošeno jeste vrednost pobednika, čovečanstva. Srećom, bar jednoglasna većina mislilaca današnjeg sveta veruje da je upravo suština čovekovog postojanja u opasnosti i da su, umesto čovekovog odlučivanja o uspehu nauke i tehnologije, čovekovi sopstveni sistematizovani pojmovi pretočeni u kriterijume ustanovljavanja njegove vrednosti i vlasti; sada je red na njega da preispita svoj opšti stav u odnosu na svet. Prema Šuonu (Schoen): „Ljudski um više nije taj koji određuje šta je čovek. Šta je um? Šta je istina? Pre, mašina određuje ove sadržaje koristeći fiziku, hemiju i biologiju. Pod tim uslovima, ljudski um i misao su više nego bilo kada zavisni od espace, stvorenog i zasnovanog njegovim znanjem, a nakon toga, upravo nauka i mašine povratno stvaraju čoveka.“¹²

Ipak, uprkos obzirnosti i budnosti svetskih naučnih centara, što je povoljno, glas protesta, nažalost, ne prelazi ograničene prostore pristalica i autoriteta zaštite čovekove okoline, koji su razumeli dubinu tragedije, a opšta svest ljudskog društva nije alarmirana. Obzirom da konačno rešenje zahteva jednodušne napore i posvećenost čovečanstva, kriza životne okoline neće biti okončana dok osećanje ljubaznosti i samilosti prema spoljašnjem svetu ne zameni osećaj dominacije i arogancije u dubini i na svakom kraju srca celog čovečanstva sa planete Zemlje.

Po našem mišljenju, istinska alternativa i rešenje u ovom trenutku jeste povratak religijskim stavovima. Više nego u prošlosti, današnji čovek je spremniji da prihvati učenja religija. Drugim rečima, onoliko koliko su njegovu razumevanje i inteligencija uznapredovali, toliko on može bolje razumeti i prihvatiti religijske koncepte; to je pogotovo tako obzirom na činjenicu da je savremeni čovek iskusio neuspešnost ateističkih percepcija i otklanjanje duhovnosti iz njegovog prirodnog okruženja i okusio gorke posledice toga. Savremeni čovek se kaje za svoje grehe i pokajnički se okreće Bogu za zaštitu, tražeći

oproštaj za grehe iz prošlosti. To je kritična i dragocena prilika za religijske institucije i klerike da veru objasne i prezentuju na način koji je odgovarajući sadašnjem trenutku, i prihvate sa ljubavlju savremenog čoveka koji je priznao svoj greh i da, navođenjem originalnih religijskih izvora i spisa, prirodi vrate svetost. Da je čovek na svet oko sebe gledao kroz religijska verovanja, nikada ne bi došlo do tolikog pustošenja.

Ono što mi podrazumevamo pod religijom, u njenom najširem i univerzalnom značenju, uključuje sva verovanja i gledanja na svet koja su proučavana i istraživana u vezi ovog pitanja. Tako se naše gledište ovde ne ograničava na religiju određenu kao „priklanjanje čoveka pred Nadmoćnom Silom“, što bi neizbežno odvelo do Boga i unitarističkih vera (velikih svetskih formalnih religija). Zvanična religija je zbirka osnovnih pravila i postupaka preduzetih sa ciljem povezivanja čoveka sa Uzvišenom Silom. Naša namera u predmetnoj raspravi jeste vezana za sva načela, reči i

postupke koji su neposredno ili posredno od uticaja na očuvanje čovekove okoline. Drugim rečima, religija se u tom kontekstu odnosi na bilo koji sistem verovanja koji saopštava značenje svetu, menja čovekov stav i zove na primenu svesti i morala, što će reći, unutrašnja moć i način fizičkog načina života, zasnovan na praktikovanju dobrog i uzdržavanja od lošeg. Gledanje na svet, u sadejstvu sa

duhovnošću i poštenjem, jeste izvorno jezgro svih verovanja koja podrazumevamo pod religijom u najširem značenju te reči.

Dokaz je činjenica da sve religije igraju tu ulogu u ovom opštem značenju, i to nije nešto osobeno samo ibrahimskim verama. U hindu tradiciji susrećemo metafizičko verovanje vezano za prirodu. Tako u okrilju hinduizma vidimo rast i cvetanje mnogih nauka, od kojih su neke, preko islama, izvršile uticaj na Zapad. Našu pažnju u okviru hinduističke tradicije privlači vendatističko verovanje o Atmanu, ili Maji. Verovanje gde se postojanje

ne smatra apsolutnom realnošću, već pre velom koji prekriva transcendentno biće.¹³ To gledište je vrlo slično teoriji imena i atributa Pravednoga, s kojom ćemo se pozabaviti kasnije.

U istočnjačkim religijama, posebno u taoizmu i konfučijanskoj doktrini, uočavamo formu privrženosti prirodi i razumevanja njenog metafizičkog značenja, što je od najvećeg značaja. Istovetan stav uvažavanja prirode, ujedinjen sa jakim osećanjem

simbolizma i oblikom svesti o čistoći i fokusu univerzuma i njegovoj transparentnosti sa stanovišta metafizičkih istina, može se naći u Japanu. Šintoizam osnažuje ovo gledište. Tako u dalekoistočnoj umetnosti, najuočljivije u taoističkoj i zen tradiciji, crteži prirodnih kraljika su verni portreti prirode. Oni kod posmatrača ne izazivaju čulni užitek, već pre, prenose dobročinstvo, samilost i lepotu i slu-

Može li se osmisliti alternativa koja bi čoveka pomirila sa njegovim prirodnim okruženjem, tako da se on uzdrži od nemilosrdnog iskorišćavanja i narušavanja, i da živi u miru, prihvatajući prirodu, čist vazduh, i sluša okrepljujuće gugutanje golubova i ptica?

že kao sredstvo ujedinjenja i jedinstvenosti sa transcendentnom istinom.¹⁴ To je upravo ona suština koju objašnjava muslimanski gnostik, Sa'di Širazi (Sa'di Shirazi):

*„Tang Česman Nazar be Miveh Kon-
nand;*

Ma Transhagar Bostanim.”

*„Kratkovidni crnci gledaju u plod,
dok mi opažamo voćnjak.”*

Ukoliko bi u okviru Božanskih religija istraživali istoriju hrišćanstva u svetlu istočnjačkih metafizičkih i kosmoloških principa, otkrili bismo tradiciju u proučavanju prirode, koja bi mogla poslužiti kao zapis o proceni nove hrišćanske teozofije u odnosu na prirodu.

U Starom zavetu postoje izvesne napomene o ulozi prirode u okviru religijskog sagledavanja života. U jednoj od knjiga se pominje Božiji zavet o održavanju mira sa životinjama i biljkama. Ili, kada je Noahu naredeno da sačuva sve životinje, svete i one koje to nisu, bez obzira na korist koju čovek ima od njih.¹⁵ Na isti način, netaknuta priroda ili pustinja su dočarane kao mesto suđenja i kažnjavanja, kao i utočište za kontemplaciju, ili čak kao odraz raja. Upravo ovakva tradicija kontemplativnog posmatranja prirode postoji kasnije u judaizmu u kabalističkoj školi mišljenja i hasidizmu.

U Novom zavetu, Isusova smrt i uspeće su praćeni buđenjem i cvetanjem prirode što govori o kosmičkim odlikama Isusa. Sveti Pavle je, takođe, verovao da cela priroda učestvuje u otkupljenju greha.

Na Zapadu, zahvaljujući ineteresu za politeizam i idolopoklonstvo, i u reakciji na njih, izvorna crkva je postepeno sebe distancirala od sveta koji je okružuje i bila poptuno odeljena od njega. Čak su i reči poput raja i pustinja, u svom pozitivnom značenju, bile vezane isključivo za crkvu i kasnije manastire, kao odvojene i posebne institucije.¹⁶ Obzirom na to, u istočnoj crkvi, refleksija u prirodi je ipak bila priznata i dobila je veći značaj. Priroda je bila uključena kao podrška duhovnoga života i bilo je stvoreno verovanje da cela priroda učestvuje u rađanju i spasenju, a da će svet biti ponovo oživljen i ponovo us-

postavljen prilikom drugog Isusovog pojavljivanja.

Po autoru, Origen¹⁷ i Irnaus, rani patrijarši Grčke pravoslavne crkve, koji su stvorili „Božanstvenost prirode”, od velike su važnosti. Oni nisu ograničili izraz Logos, ili Reč ekspresije Allaha, samo na čoveka i religiju, već su ih koristili za celu prirodu i sva bića.

U svom delu „Heksameron”¹⁸, sveti Basileus¹⁹, sledbenik Origena, je napisao: *„Kada razmišljate o travi ili biljci koja donosi seme ... to seme je reč koja zaokuplja svu vašu misao”*²⁰.

Ovo gledište je u potpunoj saglasnosti sa islamskim viđenjem. U veličanstvenom Kur'anu, čitav univerzum i njegovi sastavni delovi jesu Kalimatullah (Reč Allaha), kao što su i Isus i Kur'an Časni, koji je objavljen Poslaniku (s.a.v.s.), Reč Allaha.

*„Da su sva stabla na Zemlji pisaljke, a da se u more, kada presahne, ulije još sedam mora, ne bi se ispisale Allahove reči; Allah je uistinu Silan i Mudar.”*²¹

*„A kada meleki rekoše: ‘O Merjema, Allah ti javlja radosnu vest, od Njega Reč; ime će mu biti Mesih, Isa, sin Merjemina ...’”*²²

Postepeno, kako se hrišćanstvo širilo istokom Evrope, prihvatale su ga nove grupe sa dubokim razumevanjem za duhovnu vrednost prirode, lišene bilo kog znaka mediteranskog politeizma. Savršen primer su bili Kelti, koji su posedovali veliko znanje i svest o ravnoteži i skladu između čoveka i prirode. Keltski monasi su neprestano tragali za Bogojavljenjem i nastavljali potragu u nadi da će otkriti saglasje unutar Božijeg stvoriteljstva.²³ Tragali su za Gospodom u tajanstvenom kosmosu. Hodočašće, potraga i putovanje zemljom i prirodom se uz ponavljanje pominju u kur'anskom monoteizmu. Potrebno je obratiti pažnju na sledeće ajete:

*„Reci: ‘Putujte po svetu da vidite šta je On iz ničega stvorio ...’”*²⁴

*„A između njih i gradova koje smo blagoslovili izgradili bismo naselja povezana i odredili im potrebnu udaljenost. ‘Putujte kroz njih i po noću i po danu, bezbedni!’”*²⁵

U svakom slučaju, u devetom veku, jedan irski mislilac, po imenu Jovan Skot Eriugena (Johannes Scotus Erigena)²⁶, napisao je komentar Svete Biblije, u kome je pokušao da uspostavi ličnu vezu između Gospoda, kosmosa i ljudskog bića. U tom smislu, on se oštro suprotstavio pojedinim teolozima i filozofima, koji su, usled nepreciznog poimanja metafizičkih i kosmoloških koncepata prirode, bili skloni da svaku takvu spekulaciju proglase panteizmom, naturalizmom i polietizmom. Eriugena je tvrdio: „*Kosmos ima transcendentno poreklo i sva bića potiču od Gospoda, ali su stvorena kroz Isusa ...*”²⁷

Konačno, ličnost svetog Franje Asiškog (Francis of Assisi)²⁸ smatramo najčudesnijom, vezano za stav u odnosu na prirodu u okviru hrišćanskog života svetaca. Njegov život među pticama i životinjama, kojima se obraćao, je nepobitan primer takvog hrišćanskog ubeđenja da se ljudsko biće ne može povezivati sa prirodom putem posvećivanja. U svom Hvalospevu Suncu, kao i u mnogim drugim pesmama, on iskazuje duboko unutrašnje razumevanje, lišeno želje za bilo kakvom koristi. U svom razgovoru sa životinjama, on izražava unutrašnju povezanost i svetost koju

svetac postiže kroz povezivanje sa Božanskom suštinom, koja je udahnuta u prirodu.²⁹

Danteova „Božanska komedija” uči istini da ljudsko biće zaista mora putovati univerzumom kako bi spoznalo silu koja okružuje sva bića, „ljubav i dobrota koja pokreće Sunce i zvezde”.³⁰ Mada je ovaj način mišljenja, koji je obraćanje pažnje na prirodu zasnovao na učenjima nastalim u periodu nakon srednjeg veka, bio suočen sa kolebanjima i izazovima, zadržao se do kraja devetnaestog veka. Ljudi poput Džona Reja (John Ray) su ipak istraživali prirodu tražeći znake i indikacije Gospoda. Naš Farbenlehr Gete (Farbenlehre Goethes)³¹ bavio se postojećom simetrijom u prirodi i pozivao ljude da obnove sagledavanje čiste i večne prirode.

Sledeći hrišćanstvo i judaizam, potrebno je osvrnuti se i na islamska učenja. Veličanstveni Kur’an ima vrlo interesantno i oštro umno sagledavanje prirode. Ne dozvoljava čoveku da zbog njene važnosti i veličanstvenosti pada pred njom ničice kao pred svojim gospodarom, niti pak prirodu shvata kao entitet lišen bilo kakve svetosti, značenja i suštine. Manifestaciju prirode, Kur’an predstavlja kao Božiju tvorevinu, upućujući čoveka da

umesto obožavanja pojavnosti, obožava njihovog Stvoritelja:

„Među znamenjina Njegovim su noć i dan, Sunce i Mesec. Ne padajte licem na tle ni pred Suncem, ni pred Mesecom, već padajte licem na tle pred Allahom, Koji ih je stvorio ...”³²

Iako su, saglasno Kur'anu, živa bića u prirodi stvorena od strane Boga, sama priroda nije beživotna i bezdušna celina; ona je puna života. Čovek može postati blizak prirodi, razgovarati sa njom i iskazivati ljubav za nju. Zahvaljujući njihovom odnosu sa Gospodom, Kur'an smatra da su bića u prirodi sveta. Njihova svetost i suština su neodvojivi. Sa kur'anske tačke gledišta, cela priroda uvek slavi Istinu. Svako čini molitvu Bogu:

„Ono što je na nebesima i ono što je na Zemlji hvali Allaha, Vladara, Svetoga, Silnoga, Mudroga!”³³

Zanimljivo je navesti da, saglasno Kur'anu, slavljenje Gospoda od strane stvorova može biti shvaćeno, opaženo i prepoznato od strane ljudskog bića. U ajetu koji je objavljen Božijem Poslaniku (s.a.v.s.) se navodi:

„Zar ne znaš da Allaha hvale svi koji su na nebesima i na Zemlji, a i ptice širenjem krila svojih; svi znaju kako će Mu se moliti i kako će Ga hvaliti. A Allah dobro zna ono što oni rade.”³⁴

Kao što se primećuje, gornji ajet očekuje od ljudskih bića da razumeju pohvalu i uzdizanje svih stvorova na svetu, čak i ptica na nebu.

U životima muslimanskih mudraca je uobičajeno da oslušuju zvuke invokacije prirode. Sa'adi kaže:

*„Noćas je ptica pevala tužbalicu,
što mi je oduzelo razum,
strpljenje, svest i snagu.
Dok nije čuo pevanje,
jedan od mojih pravih prijatelja rekao je:
'Nisam mogao da verujem da zvuk ptice
tako bezumnim nekoga da učini može.'
Odgovorio sam:
'Ne bih bio čovek ako bih miran ostao,
dok ptica veliča Boga'.”*

Prema Sadrul Motulehinu Širaziju (Sadrul-Motu'alehin Shirazi), svako biće razume do mere svoje suštine, tako sva bića u prirodi razumeju i poimaju u meri koja im je određena. Sva bića, čak i razborita, dok su prividno bez duha, u stvarnosti su živa, svesna i veličaju istinu. Oni su zagledani u veličanstvenost i uzvišenost Istine i imaju potpunu svest o svom Tvorcu. Veličanstveni Kur'an ukazuje upravo na to kada kaže:

„Njega veličaju sedmera nebesa i Zemlja, i oni na njima; i ne postoji ništa što Ga ne veliča, hvaleći Ga; ali vi ne razumete veličanje njihovo. – On je doista Blag i mnogo prašta.”³⁵

Sadra ovaj odeljak, „ali vi ne razumete” nije tumačio u aktivnom obliku, pre, shvatao ga je pasivnim, ukazujući da sama bića nisu svesna svoga veličanja, mada hvale svesno. On dodaje: „Radi se o takvom značenju obzirom da je ovaj način znanja, znanje o znanju (koje islamska filozofija naziva složenim znanjem) osoben bićima koja su čista apstrakcija, koja prevazilazi telesnost”.³⁶

Saglasno Kur'anu, cela priroda učestvuje u rođenju i spasenju ljudskih bića, i zato, upravo kao i ljudska bića, entiteti u prirodi će se, bilo da su živi ili ne, okupiti na Sudnjem danu, ili Danu okupljanja. Vezano za životinje, Kur'an kaže:

„... i kada se divlje životinje saberu ...”³⁷

Zemaljski stvorovi se sastaju sa ljudima i sve je pregledno i rečito

*„Kada se Zemlja najžešćim potresom svojim potrese,
i kada Zemlja izbaci terete svoje,
i čovek uzvikne: 'Šta joj je?'
toga Dana će ona vesti svoje kazivati,
jer će joj Gospodar tvoj narediti.”³⁸*

Po islamskim verovanjima, veza između čoveka i prirode pri rođenju i spasenju, kao i propadanju i uništenju, toliko je isprepletana da ljudski nemar ili nepažnja u odnosu na Boga, poštovanje ili kršenje Božanskih propisa, neposredno utiču na prirodu. Drugim rečima,

kao deo ispoljavanja Istine, priroda je dobra i milostiva u odnosu na ispravna i odana ljudska bića, ali i puna prezira i neumoljiva prema okrutnim ljudima, koji čine zlo. Veličanstveni Kur'an pominje:

*„A da su stanovnici sela i gradova verovali i greha se klonili, Mi bismo im blagoslovlje i s neba i iz zemlje slali, ali, oni su poricali, pa smo ih kažnjavali za ono što su zaradili.“*³⁹

Na drugom mestu, navodi Nojeve reči, koje se odnose na one koji greše:

„... i govorio: 'Tražite od Gospodara svoga oprost a jer On, doista, mnogo prašta;

*On će vam kišu obilat u slati.“*⁴⁰

U hadisu koji se odnosi na verske vođe, bes prirode je opisan kao ljutnja Boga zbog ljudskog činenja i ponašanja: *„Kada verske vođe budu ljudi ma govorile laži, kiša neće padati.“*⁴¹

Veličanstveni Kur'an pripoveda o grupi ljudi koja je počinila greh i prekršila Božanska pravila i zbog toga bila osuđena na Božiju kaznu kroz bes prirode. Narod Noja (Ad) i narod Lota (Tumud) su bili uništeni prirodnim katastrofama.⁴²

U islamskom učenju, sva bića na svetu su znaci i dokazi Boga, a u islamskom misticismu, oni su svi imena i atributi Gospoda. Ono što se ovde podrazumeva pod imenima i atributima jeste da se Bog manifestuje u prirodnim entitetima i da je cela priroda iskazi-

vanje Istine. Gde god da čovek pogleda, videće Boga, a Kur'an Časni kaže:

*„A Allahov je istok i zapad; kuda god se okrenete, pa – tamo je Allahova strana.“*⁴³

Na predznaku zasnovano gledanje na prirodu, daje joj takvu svetost da je čini potpuno bezbednom od greha počinjenog tokom naučnog istraživanja. Pored tog gledišta, postoji i koncept Božijeg namesništva, koje je

navedeno u Kur'anu, koji je jasan u predstavljanju čoveka kao namesnika Božijeg:

*„A kada Gospodar tvoj reče melekima: 'Ja ću na Zemlji namesnika postaviti!' ...“*⁴⁴

U razgovoru između Gospoda i anđela, na početku stvaranja, anđeli su bili uplašeni od uništenja i kaljanja Zemlje, i o tome su govorili Bogu. Ali im je Bog u odgovoru ukazao na ilm, ili spoznaju.

„... oni rekoše: 'Zar će Ti na-

*mesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti' ...“*⁴⁵

Bog im je odgovorio:

*„Ja znam ono što vi ne znate.“*⁴⁶

Drgim rečima, oni će tajnu toga naknadno otkriti. Bog objavljuje:

„I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melekima i reče: 'Kažite mi nazive njihove, ako istinu govorite'.

'Hvaljen neki si!' – rekoše oni – 'znamo samo ono čemu si nas Ti poučio; Ti si Sveznajući i Mudri.'

Život Franje Asiškog među pticama i životinjama, kojima se obraćao, je nepobitan primer takvog hrišćanskog ubedenja da se ljudsko biće ne može povezivati sa prirodom putem posvećivanja.

'O Ademe' – reče On – 'kaži im ti nazive njihove'. I kad im on kaza njihove nazive, Allah reče: 'Zar vam nisam kazao da samo Ja znam tajne nebesa i Zemlje i da samo Ja znam ono što javno činite i ono što krije-te?'⁴⁷

Iz ovog razgovora se može zaključiti da su se, nakon upoznavanja sa Adamovim znanjem, anđeli ubedili da takav stvor zaslužuje Božije namesništvo i poklonili su mu se iz poniznosti. Kakva vrsta spoznaje je takvo znanje? Može li nauka, koja je u prošlim vekovima opustošila čovekovu okolinu i uništila Zemlju, biti znanje koje je Bog dao? Zasigurno ne. Božija nauka je sveto znanje koji svet vidi kao Božije otkrovenje i odraz Božanske Suštine. Najbolji dokaz za to nalazi se u Kur'anu, kada pominje da je On čoveka naučio Svojim imenima i atributima, drugim rečima, naučio ga je o svetu.

Spoznati svet, znači spoznati Gospoda, a grešiti u odnosu na svet, znači grešiti u odnosu na Istinu i kršiti je. Atar (Attar), persijski pesnik, kaže:

*„Kada smo izgnali Adama,
pustinji smo u nasledstvo ostavili našu
lepotu.“*

Posvećeno ljudsko biće će darove prirode koristiti za razvoj i napredak, kao što je Gospod objavio:

„Bog te je stvorio od zemlje i učinio da napreduješ na njoj.“⁴⁸

Posvećen čovek ne preduzima druge korake, do onih koji čine da Zemlja napreduje, u suprotnom, doprinosi propasti. Saglasno Kur'anu Časnom, rasipništvo i razuzdanost su satanin predlog, a oni koji takva dela opravdavaju, satanina su braća:

*„Zasigurno, grešnici su šejtanova braća.
A šejtan je uvek
Allahu neposlušan“.*

Zaključak i preporuka

U prošlim vekovima, ograđujući se u odnosu na duhovnu percepciju prirode, moderna nauka je podstakla čovekov dominantan i nasilan ego da, zadovoljavajući unutrašnje porive, počini zastrašujuće uništavanje i krizu prirode. Nažalost, teolozi i filozofi su najčešće bili odgovorni, i čak su i doprinosili

sekularizovanju prirode. Kako je nisu fokusirali, niti činili napore u stvaranju dela iz teologije čovekove okoline, koja bi predstavljali na literarnoj pozornici svoga doba, oni su otvorili vrata potpunoj sekularizaciji prirode od strane industrijske revolucije i neprestane primene moderne nauke. Mnogi teolozi i religijski mislioci su u potpunosti ostavili po strani problem prirode i sledili su čovekovo spasenje uz potpuno zanemarivanje ostatka Božije tvorevine. Pod današnjim okolnosti-

U svom Hvalospjevu Suncu, kao i u mnogim drugim pesmama, on iskazuje duboko unutrašnje razumevanje, lišeno želje za bilo kakvom koristi...

ma, zahvaljujući bezosećajnoj ravnodušnosti u odnosu na pravo prirode i drugih živih bića, neprekinuto trajanje homo sapiensa na planeti Zemlji postalo je opasan poduhvat.

Za sve one, koji su istinski zainteresovani za uslove ljudskog opstanka i traže alternativno rešenje za ovu krizu, došlo je vreme da se još jednom obrate dugoj i istorijskoj tradiciji vera; da poduče spoznaji i iskorišćavanju prirode koristeći se religijskim tekstovima i izvorima u okviru metafizičkih učenja. Da potvrde da čovečanstvo, jedino kroz obnavljanje duhovnog i Božanskog koncepta i spoznaju prirode, može neutralisati uništenje prirode, uzrokovano primenom moderne nauke. Takvom obnovom, budućim naraštajima možemo obezbediti da učine da Zemlja napreduje i procveta, umesto da neobuzdano i nemilosrdno iskorišćavaju prirodne darove i zagađuju Zemlju. Štaviše, ne samo religijske vrednosti, već i kulturološka verovanja ljudi u regionu mogla bi biti generalno iskorišćena kao pravila i smernice. Takva pravila bi mogla biti bolje prihvaćena i iskorišćena. Ona bi mogla dati praktične odgovore u očuvanju čovekove okoline i postizanju prihvatljivog razvoja, ne samo u jednom regionu ili jednoj zemlji, već širom sveta. Drugim rečima, kao empirijska i moguća strategija u dijalogu civilizacija, univerzalnost religijskih vrednosti i učenja i širenje kulturoloških verovanja bi mogli obuhvatiti planove za zaštitu i razvoj čovekovog okruženja širom raznog i prostranog sveta.

Postojeći praktični metodi religijskih učenja i kulturoloških ubeđenja obuhvataju znanje uz pomoć koga čovek može da promišlja verovanja koja su se širila i potvrđivala tokom istorije u pravcu očuvanja čovekove okoline i konačnog postizanja prihvatljivog razvoja. Zato je moguće planirati rešenja i postupati po njima kako bi, zajedno sa drugim metodologijama, stvarno, i bez nametanja od strane spoljašnjih agencija ili vladajućih struktura, dostigla sopstvene postavljene ciljeve.

Po svojoj prirodi, takva rešenja bi postala obeležja postojećih praktičnih metoda, pogotovo u društvima koja se razvijaju, a koja

imaju drevnu kulturu i istoriju i više su zavisna od religijske kulture i principa.

Autor želi da savremenim naučnicima predloži:

Sada kada su mislioci zaokupljeni dubinom katastrofe koja se obrušila na čovekovu okolinu, i kada su zabrunuti za opstanak čovečanstva u budućnosti i priznaju ulogu javnih ubeđenja i verovanja u razrešenju krize, ličnosti iz oblasti kulture i sveštenici nose veliku odgovornost. Sada je vreme za ovu grupu ljudi da učine istinske i ozbiljne napore i ponovo predstave izvorne kulture i religijske tradicije kako bi obrazovali ljude za postupanje sa prirodom, kao svoju glavnu preokupaciju u sadašnjosti. Rešenje krize čovekove okoline zahteva opštu mobilizaciju čovečanstva. Jedini put postizanja ovog svetog cilja jeste kroz upućivanje ljudi iz oblasti kulture i religijskih autoriteta. Predlažem da se od njihove strane stvori asocijacija za zaštitu čovekove okoline. Njen sekretarijat bi morao neprestano raditi u cilju koordinacije i organizovanja naučnih konferencija i skupova.

Način predstavljanja religijskih tradicija sadašnjim generacijama radi čistog i duhovno boljeg života zahteva duboko promišljanje, obzirom da primena starih metoda ne može obezbediti odgovore današnjem dobu i da bi bila bez učinka. Između religijskih autoriteta bi morala postojati razmena iskustava, u cilju osavremenjivanja metoda i primene sredstava pogodnih za novonastalu situaciju. Predložena asocijacija bi ovaj cilj dostigla putem bilateralnih razgovora.

1. Al Araf, ajet 179 (Al-Araf na arapskom znači uzdignuta mesta, bedeme. To je sedmo poglavlje Dobrostitivog Kur'ana).
2. Al-Rum, ajet 41 (Al-Rum znači Rimljani. To je trideseto poglavlje Kur'ana Časnog).
3. Religija čovečanstva.
4. Veliki entitet.
5. Veliki propovednik.
6. Videti Enciklopediju filozofije, Pol Edvard (Paul Edward). Videti, takode, „Sair-e-Hekmat dar Europa” („Filozofski tokovi u Evropi”), Muhamed Ali Forugi (Mohammad Ali Foroughi), strana 113, Teheran, Safi Ališah Publikacije, 1927.
7. Ta Ha, ajet 124 (Ta Ha je dvadeseto poglavlje Kur'ana Časnog).

8. Tomas Hobs (1588-1678)
9. M. Mekdonald (M. McDonald) Prirodna prava, Teorija prava, Oksford, str. 21-40.
10. M. Elijade (M. Eliade), „Sveto i profano, Priroda religije“, Njujork 1959, str.179.
11. M. Damad (M. Damad), „Raprava o prirodi i čovekovoj okolini iz islamske perspektive“, Odsek za čovekovu okolinu, Teheran, Iran, 2000.
12. „Razumevanje islama“, London, 1963, str.32-33.
13. Genon (Guenon), „Uvod u proučavanje hinduističkih verovanja“, prevedeno od strane M. Palisa (M. Pallisa), London, 1954.
14. Mažioni (Matgioni), „Metafizički život“, Pariz, 1956.
15. Vilijams, Džordž Hanston (Williams George Hunston), „Divljina i raj u hrišćanskoj misli; Biblijsko iskustvo pustinje u istoriji hrišćanstva i tema raja u teološkoj ideji univerzuma“ (prvo izdanje), Njujork, (1962), Predgovor, strana 10.
16. Ibid.
17. Oregenes Adamantius, ili Origen, je najznačajniji teolog i proučavalac Biblije iz doba rane grčke crkve. Njegovo najznačajnije delo je „Hexapla“, koje je pregled šest verzija Starog zaveta. Rođen je oko 185, najverovatnije u Aleksandriji, Egiptu, a umro 254, u Tiru, u Fenikiji (sada Sir, Liban).
18. „Heksameron“ (ili „Hexaameron“), „Šest dana“, devet posnih beseda o danima stvaranja, označava izraz šest dana, ili tehnički, istoriju šest dana stvaranja, kao što je sadržano u prvom poglavlju Postanaja.
19. Rođen 329. naše ere, u Kapodokiji, umro 1. januara 379. Bazileus, partijarh rane crkve koji je branio pravoslavnu veru od heretika Arijevaca. Kao biskup Carstva, napisao je nekoliko dela o monaštvu, teologiji i kanonskom pravu.
20. Raven, Čarls E. (Raven, Charles E.), „Prirodna religija i hrišćanska teologija“, Kembridž, Engleska, 1953.
21. Lukman, ajet 27 (Lukman je 31. poglavlje Kur'ana. Naslov poglavlja je dat prema mudracu na koga se priča odnosi.)
22. Al-Amran, ajet 44 (Al-Amran, ili Imranova porodica, je treće poglavlje Kur'ana Časnog).
23. Vilijams, Džordž Hanston, „Divljina i raj u hrišćanskoj misli; biblijsko iskustvo pustinje u istoriji hrišćanstva i tema raja u teološkoj ideji univerzuma“ (prvo izdanje), Njujork, Harper, 1962, strana 46.
24. Ankabut, ajet 20 (Ankabut, ili Pauci, je dvadeset i deveto poglavlje Kur'ana Časnog).
25. Saba, ajet 18 (Al-Saba, ili Saba, je trideset i četvrto poglavlje Kur'ana Časnog. Poglavlje je nazvano po gradu pod tim imenom, koji se nalazio u Jemenu i bio uništen u poplavi).
26. Džon Skotus Eridžena, irski učitelj, teolog, filozof i pesnik, koji je živeo u devetom veku.
27. Bet, Henri (Bett, Henry), Džon Skotus Eridžena, Studija o srednjevekovnoj filozofiji, Kembridž, 1925.
28. Osnivač franjevačkog reda, rođen u Aisisiju, u Umbriji, 1181. ili 1182. – tačna godina je neizvesna; umro je 3. oktobra, 1226.
29. Vilijams, Džordž Hanston, „Divljina i raj u hrišćanskoj misli; biblijsko iskustvo pustinje u istoriji hrišćanstva i tema raja u teološkoj ideji univerzuma“ (prvo izdanje), Njujork, Harper, 1962, strana 42.
30. Nova enciklopedija Britanika, V.16, strane 971-976, petnaesto izdanje.
31. Nemački pesnik, pisac novela, dramski pisac i prirodni filozof, najznačajnija ličnost nemačkog romantičarskog perioda i nemačke literature u celosti. Nova enciklopedija Britanika, V. 20, str. 133-140, petnaesto izdanje.
32. Fussilat, ajet 37 (Fussilat znači razjašnenu stvar. To je četrdeset i prvo poglavlje Kur'ana Časnog.)
33. Jummu'ah, ajet 1 (Jummu'ah potiče od okupljanja na namaz petkom. To je šezdeset i drugo poglavlje Kur'ana Časnog.)
34. Al-Nur, ajet 41 (Al-Nur znači svetlost. To je dvadeset i četvrto poglavlje Kur'ana Časnog).
35. Bani Isra'il, ajet 44 (Bani Isra'il ili Izraelčani je sedamnaesto poglavlje Kur'ana Časnog).
36. Sadr-e-din Muhammad Shirazi (Mollah Sadra), Al Asfar Al Arba'a, fel Hekmatu Mate'aliya (Četiri neotkrivenih u transcendentnoj filozofiji), tom 6, poglavlje 12, Teheran.
37. Al-Takwir, ajet 5 (Al-Takwir ili Prestanak sjaja, potiče od pominjanja prestanka sjaja Sunca u prvom ajetu. To je osamdeset i prvo poglavlje Kur'ana Časnog.)
38. Al-Zizal, ajeti 1 do 4. (Al-Zizal znači zemljotres. To je devedeset i deveto poglavlje Kur'ana Časnog).
39. Al-Araf, ajet 96.
40. Nuh, ajeti 10 i 11 (Nuh ili Noje je sedamdeset i prvo poglavlje Kur'ana Časnog)
41. Bahar, V.73, str.373, takode, videti V.96, str.14.
42. Odnosi se, takode, i na narod Sodome
43. Al-Baqarah, ajet 115 (Al-Baqarah znači krava i to je drugo poglavlje Kur'ana Časnog).
44. Al-Baqarah, ajet 30.
45. Ibid.
46. Ibid
47. Al-Barakah, ajeti 31 do 33.
48. Bani Isra'il, ajet 27.

prevela
Mirjana Abdoli

Zaštita životne sredine u zoroastrizmu

Mobed Oshidari

*„Vatra donosi svetlost; Vetar nosi život,
Voda stvara biser; Zemlja nosi zlato.”
(Onsori)*

Pojave koje su štetile čovekovoj okolini su brojne, zbog čega se, u cilju razrešavanja problema, često održavaju lokalne, nacionalne i međunarodne konferencije. Mora se prihvatiti činjenica da je, pored prirodnih katastrofa, čovek sam osnovni činilac u pogoršanju stanja životne okoline. Postoji više organizacija koje su, uz pomoć raznih stručnjaka, uključene u problem i koje omogućavaju saradnju u ovoj oblasti.

Kao zoroastrijanac i sveštenik, u nadi na uspeh ove konferencije, i drugih poput nje, očekujem da će doći vreme kada će se naši potomci sećati kako je oživela opustošena šuma, neplodno zemljište počelo da rađa, zagađene vode postale pročišćene i tekuće; kako smo od močvara i baruština načinili zelena i plodna polja; kako smo pobedili pustinje i učinili ih pogodnim za stanovanje i poljoprivredu; kako je nečist i zagađen vazduh postao zdrav i okrepljujući; kako su sušne i spržene pustinje ozelenele i postale plodne; kako su energija i vatra upotrebljene pametno u korist ljudi; kako su uništavanja čovekove okoline postala prošlost.

Uzimajući u obzir da se zoroastrizam bori protiv zagađivanja vazduha, vode, zemlje i vatre, kao i svih elemenata čovekovog okruženja od drevnih vremena, ja ću ovde, a po nalogu Odeljenja za zaštitu čovekove sredine Irana, ukratko izložiti naloge naših predaka i Aveste, vezane za zaštitu čovekove okoline i pročišćenje.

Veličanje i četiri elementa u nauci mazdaizma

Sve što se nalazi na nebu (Sunce, Mesec, zvezde, etc.), i na zemlji (voda, flora, fauna,

vatra, metal, etc.) u doktrini mazdaizma se slavi i čine se molitve anđelima koji ih predstavljaju, na koji način se slavi Milostivi Tvorac zbog Svoje dobrote. Gospodar se hvali iz zahvalnosti za svetlost, vodu, biljke, povrće i tegleću marvu. Čak su od strane ranijeg čoveka i divni prirodni pejzaži bili hvaljeni. Slavilo se sve što je dobro, otmeno i sveto. Avesta govori pozitivno o dobrim živim stvorovima. Slavimo sve dobre i časne stvari.¹

Avesta toliko uvažava četiri elementa, vazduh, vodu, zemlju i vatru, da u vezi njih postoje posebne invocacije (jašt), kao i Božanska bića (izad) i dobri besmrtnici, koji ih predstavljaju.

Bahman (ili vohuman), u značenju dobro raspoložen ili velikodušan, je jedno od bića stvoreno od strane Ahura Mazde. Svaki anđeo ima dva aspekta, duhovni (Božanski) i telesni (materijalni). U materijalnom svetu su im povereni zadaci zaštite i pažnje u odnosu na bića stvorena od strane Ahura Mazde. Bahmanu su poverene sve korisne i pitome životinje.

Odribehešt je drugi amšaspand, čije ime potiče od aša. Ima široko značenje. Obuhvata poštenje, ispravnost, svetost, Božanski zakon i pravila vrlina i sklada tvorevine. Ponekad se pominje u jednom od ovih značenja, a ponekad u smislu anđela. Odribehešt u duhovnom svetu predstavlja atribut poštenja, čistote i svetosti Ahura Mazde. U telesnom svetu, data mu je uloga zaštite svih vatri na licu planete Zemlje. Treći jašt je odabran za ovaj Božanski entitet. Aša je visoki put kojim će svi neizbežno ići ka stalnom pročišćenju, besmrtnosti i beskonačnosti. One koji postupaju iz poštenja i radi pročišćenja, Zaratustra naziva aša'van ili az'an aša, ili sledbenici aša. One, koji umesto da ga unapređuju, teže da ga unište, naziva deregvant ili az'an dorug, ili sledbenici demona la-